

MALLORQUÍ ANTIC *SIGRIMAÇES* (1417-1418)

1. Aquest estrany mot *sigrimaçes* apareix tres vegades en un procés celebrat a Mallorca, el 1417, on la víctima es defensa dels atacs d'un altre personatge, argumentant que li feia *sigrimaçes* (Serra, p. 34). No he reeixit a trobar en català cap petjada més d'aquest terme. Vet ací els passatges en qüestió:

«E com foren en la Cort, aquest (= Ramon de Monçó) se pres a parlar ab en Jeronès de Coha Negra, habitador de la parròquia de Santa Maria d.es Camí; e parlant vin aquest Guillamó Sent Johan que li fahia *sigrimaces*, ço és metentse mà a la barba quaix menaçant e aquest feu.li la figa; tos temps continuave en fer allò e aquest no se.n turà quaiç girant.li la cara e lo dit Guillamó anas.se.n» (SERRA, 2005: 34)

Poc més endavant l'ofès Ramon de Monçó, que ara va amb l'espasa treta, troba altra gent i els diu:

«—No cal tembre de mi ne de qui anats en bon viatge que aquens han fet *sigrimaçes*—, pensant.se que la gent los tenria dient.ho de lo dit En Sant Johan e son fill» (*ibidem*)

En el procés un testimoni, Arnau de Pax, ciutadà de Mallorca, declara:

«E dix star en veritat que divendres X, après dinar, propter passat, stant aquest ab lo dit En Ramon de Monçó e En Pere Bertran a la porta de la sala, hon tenen consell, vin en Guillemó Sent Johan, stant recolzat en lo scriptori de.n Vila, notari de Mllorca, lo qual se metia mà a la barba fent *sigrimaçes*, e vin que lo dit Monçó li feu les figues, e lo dit Monçó respongué: —“Ha hun taquany qui ens menaça lla, meten.se mà a la barba”» (SERRA, 2005: 35-36)

L'episodi és bastant divertit: l'ofensor portant la mà a la barba i fent carasses, ganyotes, que això és el que vol dir *sigrimaçes*. El fet de portar la mà a la barba era una ofensa greu (COLÓN, 2003: 97-98; *HWDA*, I, col. 930-931, *s.v.* *Bart*). Recordem la dita del *Poema de mio Cid* («por aquesta *barba* que nadi non messó», Menéndez Pidal, vv. 2832, 3186) i també les paraules de Ramon Llull, quan, en *Lo Desconhort*, es considera «maldit e blastomat, / e en perill de mort e per *barba* tirat» (ed. ALÒS, 1925: 102, § 51) mentre que l'altre hi respon *fent la figa* o *fent les figues*, acte que tampoc no és un model de cortesia, del qual, però, tenim abundosíssima documentació. El passatge que més s'adiu a l'episodi que estudiem són les enverinades paraules de la Viuda Reposada en el del *Tirant lo Blanch*: «Per força e per grat, ell passarà a vós, après vos farà *tres figues* e les vos posarà en la *barba*» (cap. 215).

2. Queda dit que *sigrimaçes* són ganyotes o carasses, i això ho deduïm pel context i perquè el mot fa pensar immediatament en el francès *grimace*, del mateix significat: 'contorsion du visage, figure grotesque'. A més és força corrent el sintagma *faire la grimace*, *faire des grimaces*. El *Trésor de la langue française* (*s.v.*) entre molts altres exemples, recull aquest de Th. Gautier:

«*faire la grimace* (à qqn). Manifester par son comportement du dépit, de l'hostilité, de la froideur envers (quelqu'un). *synon. faire grise mine.* "j'entrai donc bravement, et fus surprise de la plus agréable manière du monde, en voyant que ce logis renfrogné qui *faisait la grimace* aux passants souriait aux hôtes"» (GAUTIER, *Fracasse*, 1863: 193).

El que fa escrúpol és que el francès *grimace* amb prou feines, o no gens, ha estat manllevat pel català¹ o pel castellà,² i molt menys en l'edat mitjana. No es veu, però, altra explicació més que la de relacionar

1. *Gramaçà* viu només al Rosselló, on Pere Verdaguer l'autoritza amb dos texts d'A. Saisset («Mel-se vaig empassar tot fent la grimaça» i «Feia una mala grimaça» (VERDAGUER, 2002, *s.v.*) [no apareix a BOTET, 1997]. És veritat que trobem grimaça en una *Dansa de la Mort*, on aquesta s'adreça al porter: «no us valdrà vostra *grimaça*» (DCVB, *s.v.*), però aquesta *Dansa* és de procedència francesa: «Aquesta *Dança* de la *Mort* es stada traduïda en lengua catalana de la que ha compost en lengua francesa... Joannes Llimachus sive Llimages» (veg. les referències bibliogràfiques del DCVB). Una petita enquesta entre llicenciats de filologia catalana («Sabeu què vol dir la parau-

sigrimaçes amb el francès *grimace*. Complica l'afer encara la circumstància que no coneixem bé l'origen de *grimace*. Hom el vol fer venir d'un germànic **grîma* 'màscara', de la família de l'alemany *grimm* 'ira, còlera', d'aquí *grimuche* i amb canvi de sufix *grimace* (*FEW*, XVI: 63-65), explicació complicada i tan poc satisfactòria com la dels que proposen partir de *grimoire* (<GRAMATICA).³

3. Tornant al nostre català, roman encara el problema de la síl·laba inicial de *sigrimaçes*. Se m'acut un paral·lelisme colpidor, també en francès. Un sinònim de *grimace* és *simagrée* 'manières affectées pour duper ou faire illusion, façons', mot emprat sovint en plural. Algú, fins i tot, hi ha volgut veure, sense convèncer gens, un anagrama de *grimace* (*FEW*, XX/1, p. 175, nota 2).⁴ A partir del segle XVI es tractà d'explicar *simagrée* mitjançant l'expressió *si m'agrée* 'cela me plaît ainsi', la qual cosa no passa d'un simple joc. Maurice Delbouille (*RLiR*, 25, 1961: 268-273) proposà veure-hi un compost de *sima a graue* 'singe à griffes', format a la regió belgopicarda del Hainaut, la qual cosa també és un joc. Bé sabem que les mones fan aquesta mena de ganyotes o se'ls hi atribueixen (els francesos en diuen *singeries* i nosaltres *monades*), però no és pas una raó per formar un lexema amb les urpes (*graves*). Té raó W. von Wartburg d'haver col·locat el tractament de *simagrée* entre els materials d'origen desconegut («Materialien unbekanntem oder unsicheren Ursprungs»): *FEW*, XXII/1: 273-275. El que sobta és la particularitat d'aquest *si-*inicial en *simagrée*, semblant al *sigrimaçes* del nostre text mallorquí.

Tant els mots francesos *grimaces* i *simagrée*, com llur relació amb el nostre hàpax *sigrimaçes* resten un problema per ara no fàcil d'escartir. Aquí el deixem plantejat.

GERMÀ COLÓN DOMÈNECH

la catalana *grimassa*) a la Universitat de Barcelona va donar un resultat negatiu; el mateix va ocórrer amb gent del carrer procedent de tots els indrets del domini.

2. Un hàpax *grimazo* és reportat per Covarrubias el 1611: «los pintores llaman *grimazos* unas posturas extraordinarias de escorçados» (*DECH*, III: 217a).

3. Vegeu tota mena de propostes etimològiques al *DECH*, V: 217, nota 6.

4. El diccionari de Robert dona com a sinònims de *simagrée* els termes *chichi*, *grimace*, *manière*.

BIBLIOGRAFIA

- ALÒS, 1925 = Ramon LLULL, *Poesies*, ed. Ramon d'Alòs-Moner, Barcino, Barcelona; «Els Nostres Clàssics», núm. 3.
- BOTET, 1997 = Renat BOTET, *Vocabulari rossellonès*, Perpinyà, El Trabucaire.
- COLÓN, 2003 = Germà COLÓN, *De Ramon Llull al Diccionari Fabra. Acostament lingüístic a les lletres catalanes*, Castelló / Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- COVARRUBIAS, 1611 = Sebastián COVARRUBIAS, *Tesoro de la lengua castellana o española. Según la impresión de 1611, con las adiciones de B. R. Noydens, publicadas en la de 1674*, ed. Martín de Riquer, Barcelona, 1943.
- DCVB = Antoni M. ALCOVER i Francesc de Borja MOLL, *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vols., Palma de Mallorca, Editorial Moll, 1930-1962.
- DECH: Joan COROMINAS, *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, con la colaboración de José A. Pascual, 6 vols, Madrid, Gredos, 1980-1991.
- DELBOUILLE, 1961 = Maurice DELBOUILLE, *Fr. simagrée*, «Revue de Linguistique romane», XXV, ps. 268-273.
- FEW = Walther von WARTBURG, *Französisches Etymologisches Wörterbuch. Eine Darstellung des galloromanischen Sprachschatzes*, Bonn/Basilea, Mohr... Zbinden, 1928 i ss.
- HWDA = *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*, hrsg von Hans Bächtold-Stäubli unter Mitw. von Eduard Hoffmann-Krayer, 10 vols., Berlín/Leipzig, 1927-1942 [reproducció fotomecànica, 1987, de Gruyter].
- MENÉNDEZ PIDAL, 1908-1911: Ramón MENÉNDEZ PIDAL, *Cantar de Mio Cid, texto, gramática y vocabulario*, 3 vols., Madrid, ²1944-1946.
- ROBERT = Paul ROBERT, *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. Les mots et les associations d'idées*, 6 vols., París, Société du Nouveau Littré, 1958-1964.
- SERRA, 2005 = Jaume SERRA BARCELÓ, *Un procés de faltes de 1417 i el context de les banderies (Mallorca, segle XV)*, «Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», núm. 61, 205, ps. 7-37.
- TIRANT = *Tirant lo Blanch*, València, Del Cénia al Segura, 1978 (edició facsimilar de l'incunable de 1490).
- TLF = *Trésor de la langue française informatisé* [<http://atilf.atilf.fr/tlf.htm>].
- VERDAGUER, 2002 = Pere VERDAGUER, *Diccionari del rossellonès*, Barcelona, Edicions 62.